

OSMANLI-SIRP İLİŞKİLERİ: SELANİK LİMANI ÜZERİNDEN SIRBİSTAN'A PATLAYICI MADDE SEVKİYATI (1908-1909)

Prof. Dr. Memet YETİŞGİN* - Dr. Ömer Fatih BAŞKAN**

Öz

19. asırda Balkanlarda baş gösteren başkaldırlar Osmanlı Devleti'ni uğraş-
tran başlıca sorunlardan biriydi. Aynılıkçı karakter taşıyan bu başkaldırların
ilki Sırp'lar tarafından olup 1804'te ayaklanmışlar ve 1878 Berlin Anlaşması ile
bağımsız olmuşlardı. Sırbistan bu tarihten itibaren Osmanlı toprakları üzerinde
yayılmacı emellerde bulundu. Adriyatik'e ulaşmak için göz diktiği yer Bosna-Her-
sek idi; ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun burasını işgali bu emeli-
nin gerçekleşmesini engellemiş ve Avusturya Macaristan'a karşı kin duymasına
yol açmıştır. Taraflar arasında oluşan bu gerginlik Avusturya-Macaristan'ın Sır-
bistan'a gümrük duvarlarını yükseltip ve hatta kapatmasıyla daha da belirgin-
leşti. Bunun üzerine dış ticaret ihtiyacını Selanik Limanı ile çözmeye çalışan Sır-
bistan, Osmanlı ile ilişkilerini iyileştirme mecburiyetindeydi. Fakat Sırbistan'ın
Selanik Limanı ile yüklü miktarda harp malzemesi geçirmesi Osmanlı Devleti'ni
kaygılandırmış ve gelecekte kendisine dönecek bir durum olarak görmüştür. Di-
ğer yandan kazanılacak gümrük gelirleri, bozulmuş Osmanlı maliyesine olumlu
katkı sağlayacaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti Sırbistan'a gidecek patlayıcılarla
izin verirken dikkatli davranmış ve gerektiğinde engeller koymuştur.

Bu çalışma 1908 ve 1909 yıllarında Selanik Limanı üzerinden Sırbistan'a
gönderilen patlayıcıları konu edinmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Sırbistan, Avusturya-Macaristan,
Bosna-Hersek, Selanik Limanı, Patlayıcı Malzemeler.

Ottoman-Serbian Relations: Transportation Of Explosive Materials To Serbia Via The Port Of Salonica (1908-1909)

Abstract

Uprising occurred in Balkans was among the main problems Ottoman State
struggled with in the 19th century. First of these uprisings took place in Serbia
in 1804 and at the end of this uprising Serbia gained independence with the

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

** Kahramanmaraş Özel Necip Fazıl Temel Lisesi Tarih Öğretmeni.

treaty of Berlin signed in 1878. As of this date, Serbia had expansionist goals in Ottoman territories. In order to reach Adriatic, Serbia wanted to occupy Bosnia Herzegovina. But Austria-Hungary Empire prevented from this goal by occupying Bosnia-Herzegovina this place earlier. This situation resulted in the hate of Serbia against to Austria-Hungary Empire. The tension between two sides became clear Austria-Hungary rose wall custom and even closed custom doors to the Serbia. Thus, Serbia had to improve the relationship with the Ottoman State as the solution to their need for foreign trade was through the Salonica Port. But the Ottoman State worried about the transport of the rush of munition through Salonica Port by Serbia, because it was seen as a potential threatening act which might later turn against the Ottoman State. On the other hand, Ottoman State was going to earn tariff revenue and this would make a great contribution to the broken Ottoman finance. Thus, Ottoman State allowed the transport of the munition to the Serbia selectively and put a ban on transportations if required.

This work focuses on transportation of explosives from Salonica to Serbia in the years of 1908 and 1909.

Keywords: Ottoman State, Serbia, Austria-Hungary, Bosnia-Herzegovina, Salonica Port, Explosive Materials.

Giriş

Sırp lar 15. yüzy ılda Osmanlı Devleti'ne bağ lanmış, Osmanlı Devleti'nin sağ ladığı güven ve olanak larla 18. yüzy ılın ortalarına kadar aralarında kayda değ er bir olay yaş anmadan yaş amış lar dır.¹ Ancak 18. asr ın son lar ı ve 19. asr ın baş larında Rus lar ın Sırp lar a vermiş oldu ğ u destek ve Osmanlı sisteminin ç öküş e yönelmesi ile yönetim de oluş an düzensizlik Sırp lar ın yaş adığı Belgrat'ta da kendini hissettirdi.² Bir yandan Rusya baş ta olmak üzere büyük devletlerin Balkanlar üzerindeki çıkar çatış maları dolayısıyla yerel unsurları elde etme politikaları, diğ er taraftan Osmanlı'nın zayıflaması ve Fransız Devrimi'nin ektiği tohumlar Balkanları karmaş aya sür üklemiştir.

Osmanlı-Sırp ilişkilerini etkileyen baş ka bir konu yeniç erilerdi. Osmanlı'da sorun olan yeniç erilerin İstanbul'dan uzaklaşt ırılıp Belgrat gibi eyaletlere gönderilmesi Osmanlı-Sırp ilişkilerini yaraladı. Sırp lar ın yaş adığı topraklara gönderilen yeniç eriler keyfi idare tarzıyla Sırp halkına yönelik zorbalığ a kal kış ıp zulümler yapmaktaydı.³ Bu keyfi yönetimi ş ikayet için Sırp ileri gelenlerinden oluş an knezler Padiş ah III. Selim'e müracaat etmiş ler ve III. Selim de düzenin tekrar tahsisi için gerekli düzenlemelerin yapılması için talimat vermiş ti.⁴ Ancak kendilerini ş ikayet eden sayıları yüz ü bulan Sırp knezi yeniç eriler tarafından öldürülmüş tü. Buna karş ılık Kara Yorgi liderliğ inde Sırp lar, Rusya ve Avusturya'dan alınan destekle ilk Sırp isyanını 4 Ş ubat 1804'te baş latmış oldu. Bu isyana yeniç eriler tarafından zorbalığ a mahkum kalan Müslüman halk da destek verdi.⁵ 1805 yılına gelindiğ inde isyanın Avustur-

¹ Rifat Uç arol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, Der Yayınları, İstanbul 2013, s. 153.

² Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev: Ayş egül Yaraman Baş buğ, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 251.

³ M. Nuri Paş a, *Netayicül-Vukuat*, Cilt: III-IV, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 243.

⁴ Uç arol, *a.g.e.*, s. 153.

⁵ Süleyman Uygun, "Sırp İsyânının Sosyal Boyutuna Dair Bir Yaklaş ım", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araşt ırmaları Uygulama ve Araşt ırma Merkezi*, Cilt: I, Sakarya 2013, s. 648.

ya ve Rus desteğiyle genişlemesine izin vermek istemeyen III. Selim, isyanın bastırılması için Mustafa Hafız Paşa'yı görevlendirdi. İsyanlılar Mustafa Hafız Paşa kuvvetlerini Ivankovats'ta yenilgiye uğratarak ilk defa Osmanlı merkezi yönetimine isyan bayrağı kaldırmış oldular. Böylece Sırp'ların yeniçeriler tarafından gasp edilen bir hak arayışından öte bir hal aldığı Osmanlı yönetimince anlaşıldı.⁶ Sırp ileri gelenleri ileriki yıllarda bağımsızlığa yakın ayrıcalıklar istemeye devam ederek isyancı faaliyetlerini sürdürdü.⁷

İsyancı faaliyetlerini sürdüren Sırp'lar, Sırp devriminin birinci aşaması olarak Kara Yorgi'nin 1806-1812 yılları arasında gerçekleştirdiği eylemleri kabul ettiler. Kara Yorgi, Belgrat'ı ele geçirerek Sırp'ların kralı olduğunu ilan etti. Ancak bunu ne Osmanlı Devleti ne de Rus yayılmacılığını istemeyen Avusturya kabul etti. Bu durum 1812 Bükreş Anlaşması'na kadar sürdü.⁸ Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti, Rusların destekleriyle Sırp'ların bütün suçlarını affedecek ve Sırp'ları iç işlerinde serbest bırakmayı kabul edecekti.⁹

Sırp devriminin ikinci aşaması, 1816'da Miloş Obrenoviç'in önderliği ele almasıyla ve Kara Yorgi'nin ortadan kaldırılarak Sırbistan için özerklik iste-mesiyle başladı.¹⁰ 1816'da yedi adet fermanla Miloş; kadımlarla adaleti yürütme, Sultan'a ait vergileri toplama, gümrük, ticaret, yerel knezlerin yetkileri ve asilerin affını içeren kıstaslarla başknez oldu. Fakat bu durum Sırp'ların özerkliğini sağlamıyordu, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Sırp vatandaşlara imtiyazı içeriyordu.¹¹ Bununla birlikte Osmanlı toplumunda ilk defa Hristiyan bir unsur bağımsızlık için harekete geçerek sınırlı da olsa siyasi bir varlık olarak kendini öne çıkardı.¹² 1829 Edirne Anlaşması ile özerklik idealini iyiden iyiye güçlendiren Sırp'lar, bu anlaşmayla özerkliği Osmanlı Devleti'nce de doğrulanıyordu. Yayınlanan Hatt-ı Şerif ile başknez Miloş'un Sırbistan prensi olduğunu Osmanlı Devleti kabul ediyordu.¹³ Böylece Sırp'lar, Edirne Anlaşması'ndan 19. yüzyılın son çeyreğine kadar yarı özerk bir eyalet konumundan kendini yönetme hakkına sahip bir konuma yükseldi.¹⁴

19. asrın son çeyreğine girildiğinde Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında derin bir bunalım içindeydi. Balkanlarda oluşan bunalımın arkasında zayıf işleyen kurumlar ve buna bağlı olarak yönetimde görülen aksaklıklar söz konusuydu. Rusya'nın Osmanlı üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için gütmüş olduğu Panslavcı kışkırtmalar ise Osmanlı'yı sarsmaktaydı.¹⁵ 1875'te başla-

⁶ Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1814-1813)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 21, İstanbul 2009, s. 116-117.

⁷ M. Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 245.

⁸ Uçarol, *a.g.e.*, s. 156.

⁹ Serap Toprak, "Osmanlı-Avrupa İlişkilerinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı", *Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 24, İstanbul 2013, s. 351.

¹⁰ Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 100.

¹¹ Castellan, *a.g.e.*, s. 262-263.

¹² Uçarol, *a.g.e.*, s. 158.

¹³ Sina Akşin vd., *Osmanlı Devleti Türkiye Tarihi*, Cilt: III, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 111.

¹⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, Cilt: I, Çev. Zehra Savan ve Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul 2009a, s. 273.

¹⁵ Memet Yetişgin, *On Dokuzuncu Asrın Son Çeyreğinde Rusların Balkan Politikası*, Cilt: II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013a, s. 751.

yan Rusya ve Avusturya destekli Hersek ve Bulgar ayaklanması da Osmanlı'yı meşgul eden başka bir bunalımdı. İsyancılar Avusturya ve Rusya'dan yüz bularak isyanı Müslüman-Hristiyan çatışmasına büründürmüş ve sonucunda ise büyük devletlerin müdahalesine kapı aralamış oldular.¹⁶

Osmanlı Devleti Balkanlardaki isyanlarla uğraşırken 1875-1878 Balkan krizinin önemli bir safhasını oluşturan Osmanlı-Sırp ve Karadağ savaşı başladı.¹⁷ Türk kuvvetleri 1875 Hersek ve Bulgaristan ayaklanmalarıyla meşgulken Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı'dan toprak kazanma ihtiraslarına girişerek sınırlarında savaş hazırlığına başladı. Sırbistan, isyanı bastırabilmek için Osmanlı askerinin bu bölgeden çekilmesini ve kontrolün Sırp askerine bırakılmasını istedi. Osmanlı hükümetince bu teklif kabul edilmedi. Bunun üzerine Rusya'nın desteğini alan Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş açtı.¹⁸ Rus desteğine rağmen Sırbistan-Karadağ savaşlarında Osmanlı orduları başarılı olmuşlardı. İleri harekate yönelik hamlelerde de bulunan Osmanlı'ya karşı büyük devletler telaşa düşerek özellikle Rusya, savaşın derhal durdurulmasını istedi. Osmanlı Devleti Rusya ile savaşı göze alamayacağı için savaşı durdurdu. Böylece Osmanlı kazandığı zaferden kazançlı çıkmadı.¹⁹

Osmanlı Devleti, Sırbistan-Karadağ savaşında başarılı olmuş ancak bunun tadını çıkaramamıştı. Avrupalı devletlerin baskısıyla İstanbul Konferansı düzenlendi. Konferansta kabul edilen kararları sadece Babıali'ye bildirmekle yetindiler. Alınan kararlarda; Sırbistan ve Karadağ'ın sınırlarının genişletildiği bildirildi. Fakat Osmanlı Devleti alınan kararları kabul etmedi. Çünkü bu esnada Osmanlı Meşrutiyet'i ilan etmişti. Meşruti idare ise anayasal hakları ihtiva etmesi sebebiyle tüm Osmanlı uyruklarının haklarını koruyabilecekti. Ancak Rus delegesi İgnatief bunu gereksiz ve yetersiz olduğunu ifade ederek konferansa devam etti. Osmanlı Devleti'nin konferansta alınan kararların bağımsızlığa gem vurduğunu ve kararları tanımadığını bildirmesi 1877-1878 Osmanlı-Rus harbine zemin hazırladı.²⁰

Osmanlı Devleti 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşından yenik çıkmıştı. Savaş sonunda imzalanan Ayestefanos Anlaşması İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın karşı çıkmasıyla geçersiz sayıldı. Berlin'de toplanan konferans sonucunda imza edilen Berlin Anlaşması ile Sırbistan hem bağımsız olmuş hem de güneydeki Niş, Şehirköy, Leskofça ve İvranya Sırbistan'a verilmişti.²¹ Bu bölgelerin yanı sıra Sırbistan gözünü Bosna-Hersek'e dikmişti. Ancak Avusturya ile İngiltere aralarında yaptıkları ittifakla Bosna-Hersek'in

¹⁶ Akşin vd., *a.g.e.*, s. 150.

¹⁷ Mithat Aydın, "Osmanlı Sırp Karadağ Savaşlarında İngiltere'nin Balkan Politikası", *OTAM*, Sayı: 15, Ankara 2004, s. 147.

¹⁸ GKB Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanlığı, *Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekatı*, Cilt: II, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 3.

¹⁹ Yetişgin, "a.g.m.", 2013a, s. 752.

²⁰ GKB, *a.g.e.*, s. 5.

²¹ Nejdet Hayta - Ayşe Özkan, "Berlin Anlaşması Sonrasında Sırbistan'da Türk Emlakı Meselesi", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Cilt: II, Sakarya 2013, s. 817.

Avusturya'ya verilmesini kararlaştırmıştı. Avusturya'nın endişesi Rusların ilerde Sırları kullanarak Bosna-Hersek'e egemen olmasıydı.²²

1878 Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı-Sırp ilişkilerini ilgilendiren önemli diğer bir konu ise Sırbistan'a yeni katılan toprakların Sırp hukuk sistemine dahil edilmesiydi.²³ Osmanlı memurlarıyla Sırp memurlarından oluşan bir komisyon, Sırbistan'a ilhak olunacak arazide emlaki olan ve Sırbistan dışında ikamet etmekte olan Müslümanların emlakı başkalarına idare ve iltizam ettirme hakkını vermekteydi. Ayrıca bu emlaklar kişinin mülkü olarak kalacaktı.²⁴ Ancak Sırp hükümeti bu emlaklara sekiz senelik gelir hesabıyla bir bedel takdir ederek taksitlerle Sırp köylülerine terk edilmesine yani Sırp- ların Müslüman topraklarını gasp ederek toprak sahiplerinin haklarının son bulmasına dair bir yasa hazırlamıştı.²⁵ Kendi etnik grubu dışında bir unsuru barındırmak istemeyen Sırp- lar, Makedonya'da yaşayan Türk unsuru yok etmek ya da güçsüz bir azınlık haline getirmeye çalıştı.²⁶ İngilizlerin Belgrat elçisi Gould, İngiliz Dışişleri bakanlığına göndermiş olduğu yazısında Sırp- ların Müslümanlara karşı sergilemiş oldukları hasmane tavırlar nedeniyle Türk- lerin göç etmelerine neden olduğunu belirtmiş buna bağlı olarak Sırp idaresi altında kalmak istemeyen Türklerin Türkiye'ye göç ettiğini ve bu nedenle de emlak değerlerinin düştüğünü belirtmektedir.²⁷

1878'den sonra Osmanlı-Sırp ilişkisi, Sırbistan'ın çeşitli desiselerle Müslüman topraklarını ele geçirip bu bölgede yaşayan Müslümanlara zulümler yaparak göçe tabi tutmasıyla geçmektedir.²⁸ Müslümanlara yönelik bu zulümler İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury'nin de dikkatini çekmiş ve Belgrat elçisi Gould'a 16 Temmuz 1879'da bir telgraf göndermiştir. İngiliz bakan telgrafında; Müslümanlara karşı yapılan zulümlerin terk edilmesini yoksa Sırbistan'ın bağımsızlığı Avrupa devletlerince onanmayacağını ve Sırp sempatisinin kaybolabileceğini bildirmekteydi.²⁹

Sırbistan'dan Müslümanlara yönelik zulümler nedeniyle Osmanlı Devleti'ne dönem dönem göç ettirilen nüfus 1878-1884 yılları arasında 812.822'dir. 1884-1897 yılları arasında ise 202.822'dir.³⁰ Aralıklarla gerçekleştirilen sürgünler, Sırp nüfusun artışıyla ilgilidir. 1878'de nüfusu 1.7 milyon olan Sırbistan'ın 1900'lerde 2.9 milyona ulaşmıştı. Bu ise toprağın daha fazla insanı besleme mecburiyetini doğuruyordu. Bu sebeple Sırbistan, nüfusunun artışına

²² Yetişgin, "a.g.m.", 2013a, s. 760.

²³ Hayta - Özkan, "a.g.m.", s. 817.

²⁴ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, Cilt: II, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Basımevi, Ankara 1987, s. 49.

²⁵ Hayta - Özkan, "a.g.m.", s. 817.

²⁶ Karpat, *a.g.e.*, s. 8.

²⁷ Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri, Belgeler II*, Belge No: 149, TTK Yayınları, Ankara 2009, s. 369-370.

²⁸ Ayşe Özkan, "Balkan Savaşlarında Sırp- ların Müslümanlara Gayri İnsani Uygulamaları", *Tarihin Peşinde Dergisi*, Sayı: 15, Konya 2016, s. 26.

²⁹ Şimşir, *a.g.e.*, s. 363.

³⁰ Özkan, "a.g.m.", s. 26.

paralel olarak Müslüman-Türk nüfus hem sürgün etmekte hem de Osmanlı aleyhine genişleme siyaseti gütmekteydi.³¹ Genişleme ve sürgün faaliyetlerinde ise komitacılık ve çetecilik ruhuyla hareket eden gruplarla harekete geçtiler. Komitalar eylemlerin planlayıcısı konumunda yer alırken; çeteler planlanan eylemlerin uygulayıcısı oldular. Özellikle Sırlar, Yunanlılar ve Bulgarlar kilise ve okullarda ulusal amaçlar adı altında örgütlenerek Balkanların karışık yapısından faydalandılar.³² Balkanlı toplumlar Makedonya üzerinde “*biri diğerinin ırkından kimselere en korkunç saldırılarda bulundular ve suçu da Türklerin üzerine attılar.*”³³

Sırbistan İle Avusturya-Macaristan İlişkileri

Sırbistan’ın gerek Osmanlı Devleti’ne bağlı özerk prenslik döneminde ve gerekse de 1878’den sonra bağımsız devlet olduğu dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ilişkileri sürekli gerginliklere sahne olmuştur. Bunda Avusturya’nın Sırların kendi Güney Slavlarını kışkırtmasından korktuğu gibi, Sırlar üzerindeki Rus nüfuzu da etkili olmuştur. Sırların yayılmacı ajandaları ve Rusya’nın Balkanlar üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonya Sırp-Avusturya ilişkilerini kaypak bir zeminde tutmuştur.³⁴ Sırbistan ile Avusturya arasındaki “*gümruk savaşları*” ülke ekonomisini zora sokmuştu. Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsız olması Avusturya ülkesindeki Slavları da etkilemiş, Bosna-Hersekli Slavlar ile Hırvatlar gelişmelere kayıtsız kalmamıştı. Sırların kendilerini Avusturya’nın siyasi ve ekonomik boyunduruğu altında hissetmeleri “*Sırbistan genişlemek zorunda yoksa ölecek*” düşüncesini gündemde tutmuştur.³⁵

1878 Berlin Anlaşması Avusturya-Macaristan’a Bosna-Hersek’i geçici işgal hakkı vermektedir. Bosna-Hersek’te yaşayan Müslümanlar ve Sırlar ise işgale tepki göstererek; Müslümanlar, Osmanlı toprağında kalmak için, Sırlar ise Bosna-Hersek’in Sırlarda kalması için işgali protesto ettiler.³⁶ Bu konuda İngiltere’nin Saraybosna Konsolosu Freeman’ın Dışişleri Bakanı Salisbury’e gönderdiği raporda Bosna halkının şikayetlerini içerdiği bilgiler vermektedir. Raporda, Avusturyalıların yerli halkın sempatisini kazanamamaları, Bosna’da camilerin ve tekkelerin depo olarak kullanılması, Avusturya askerinin yerli halkın evini işgal ederek kullanması, kamu işlerinin ağır yürüdüğünden ve Müslümanların Ortodokslara karşı sürekli Avusturyalılarca kışkırtıldığından

³¹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, Cilt: II, Çev. İhsan Durdu - Haşim Koç - Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009b, s. 15-16.

³² Meltem Begüm Saatçi, “XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya’daki Kurulan Örgütler”, *TÜRKLER Ansiklopedisi*, Cilt: XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 112.

³³ Nevill Forbes - Arnold J. Toynbee - D. Mitrany - D.G. Hogarth, *The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford: The Clarendon Press, 1915, s. 141.

³⁴ Ian D. Armour, “Killing Nationalism With Liberalism? Austria-Hungary And The Serbian Constitution of 1869”, *Diplomacy & Statecraft*, Sayı: 21, 2010, s. 343.

³⁵ Forbes, *a.g.e.*, s. 131-133.

³⁶ Memet Yetişgin - Ömer Fatih Başkan, “Yeni Pazar Sancağı Üzerinde Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Karadağ’ın Hakimiyet Mücadeleleri (1878-1908)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 118, Sayı: 232, Yıl: 40, Ocak-Şubat 2018, s. 13.

bahsedilmektedir.³⁷ Berlin kararları sadece Müslüman ve Sırp'ları tedirgin etmemiş tüm Balkan ülkelerini tedirgin ederek bu bölgede gelecek planlarının yerini huzursuzluk ve belirsizliğin almasına neden oldu.³⁸

Avusturya-Macaristan'a 1878 Berlin Anlaşması ile Bosna-Hersek'in verilmesi Balkan yarımadasında yerini daha da güçlendirmesini sağladı.³⁹ Bu sebeple bağımsızlığını yeni kazanmış Sırbistan, Balkanların bu güçlü unsuru ile çatışmadan ziyade anlaşma yoluna gitmeye çalıştı.⁴⁰ Çünkü Sırbistan, coğrafi açıdan Avrupa'dan ithal edilen eşyada ve Sırbistan pazarı için Avusturya-Macaristan'a bağımlıydı.⁴¹ İyi ilişkilerini sürdürmek adına Sırbistan, aleyhine olan Avusturya-Macaristan demiryollarının Belgrat'tan Niş'e ve Vranje'ye geçerek güneye uzatılmasına dahi ses çıkarmamıştı.⁴² Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasındaki ilişkiler 1903'te Aleksandar Obrenoviç'in öldürülüp Petar Karacorçeviç'in iktidara gelmesiyle mevcut kötü ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden oldu. Çünkü kral Petar Rus yanlısı olması sebebiyle Sırbistan'da Avusturya-Macaristan etkisini kırmak istemekteydi. Bu duruma tepki olarak Avusturya, Sırbistan'a ticari abluka başlatmış, tarihe "*Domuz Savaşı*" adı verilen bu ticari savaştan Sırbistan zarar görmüştü.⁴³

İki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren diğer bir konu da Sırbistan'ın 1903-1904 yılları arasında Bosna-Hersek'in kendilerine bağlanması için kurmuş oldukları komisyondur. Bu komisyon Bosna-Hersek vilayetlerinde ikamet eden Sırp'ların teşkil etmiş olduğu bir kuruluştur. Komisyonun kuruluş amacı; Fransa'nın desteğiyle Bosna-Hersek'in Avusturya tahakkümünden kurtarıp Sırbistan'ın sınırlarına katmak ve Avrupa'nın dikkatini çekmektir. Komisyon Avrupa'nın dikkatini, Avrupa matbaalarına göndermiş olduğu gazete ve telgraflarla çekmeye çalışacaktı.⁴⁴

Avusturya-Macaristan sadece domuz ticareti ile değil aynı zamanda demiryolları, askeri teçhizat gibi konularda da Sırbistan'ı ambargoyla cezalandırmaya devam etti.⁴⁵ İki ülke arasındaki en önemli çatışma konusu ise Bosna-Hersek'e hakim olma konusuydu. Avusturya-Macaristan Doğu politikasında iki hedefi bulunmaktaydı. Birinci hedefi Bosna-Hersek'i tam anlamıyla ilhak edebilmek; ikinci olarak da Belgrat üzerinden Selanik'e inmekti.⁴⁶ Ayrıca Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ın Güney Slav devletinin çekirdeği olabilece-

³⁷ Şimşir, *a.g.e.*, s. 348-349.

³⁸ Memet Yetişgin, "Osmanlı Son Döneminde Balkanlardaki Olayların Bölgedeki Türk ve Müslüman Halk Üzerindeki Etkileri", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt: II, Sakarya 2013b, s. 864.

³⁹ Castellan, *a.g.e.*, s. 361.

⁴⁰ Jelavich, *a.g.e.*, 2009b, s. 30.

⁴¹ Özlem Yıldız, "20. Yüzyıl Başlarında Selanik Limanı'nda Deniz Ticareti", *ÇTTAD*, Cilt: XII, Sayı: 24, İzmir 2012, s. 36.

⁴² Jelavich, *a.g.e.*, 2009b, s. 30.

⁴³ Özkan, "a.g.m.", s. 50.

⁴⁴ *Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek*, Haz. H. Yıldırım Ağanoglu - Sebhattin Bayram - Mümin Yıldıztaş, Seçil Ofset, İstanbul 2009, s. 105-106.

⁴⁵ Jelavich, *a.g.e.*, 2009b, s. 34.

⁴⁶ Uçarol, *a.g.e.*, s. 449.

ği ve kendisinin varlığına tehdit olabileceği düşüncesi Avusturya ve Sırbistan arasındaki çatışmaları tetiklemekteydi. Sırbistan ise; Bosna-Hersek'i doğal genişleme alanı görerek burada yayılmayı amaçlamıştı.⁴⁷ Nitekim Sırpların “*pan-sırp*” hareketleri Bosna-Hersek ve Makedonya’da “*büyük başarı*” elde etmişti.⁴⁸ Avusturya ile Sırbistan arasındaki çatışmalar ve toprak talepleri ilerde I. Dünya Savaşı’nın başlamasında da önemli bir faktör olarak yerini alacaktı.⁴⁹

Avusturya-Macaristan’ın 5 Ekim 1908’de Bosna-Hersek’i işgali ile Avusturya-Sırp ilişkileri tam anlamıyla bozulmaya ve taraflar arasında soğuk savaşın başlamasına neden oldu. Avusturya-Macaristan Belgrat’a giden yolları kapatırken; Sırbistan halk yığınlarıyla meydanlarda toplanmıştı. *Tanin* Gazetesi ilhaka karşı itiraz için Sırbistan’da nümayışler yapıldığını, erkek-kadın on bin kişinin meydanlarda miting için toplandığını ve Avusturya-Macaristan’a karşı boykotaj kararı alındığını aktarmaktaydı.⁵⁰

Selanik Limanı ve Sırbistan İçin Selanik Limanı’nın Önemi

Selanik Limanı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti’nin ticari hareketliliğinin merkezlerindendi. Selanik Limanı, İstanbul ve İzmir limanlarından sonra Osmanlı Devleti’nin önemli ticaret merkezlerinden biriydi. Adı geçen limanlarda söz sahipleri kapitülasyonlar vasıtasıyla Avrupalı tüccarlar ve Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerdi.⁵¹ Çağına göre modern bir şekilde inşa edilen limanda gümrük ambarları ve antrepolar bulunmaktaydı. Bu, emtianın güvenli bir şekilde muhafazasını sağlamaktaydı. Selanik Limanı aynı zamanda demiryolu bağlantılarıyla diğer ülkelere ve İstanbul’a ulaşımı kolaylaştırmaktaydı. Bu kolaylık Osmanlı’nın transit vergisinden elde ettiği gelirlerde önemli bir artışı sağlıyordu.⁵²

Sırbistan’ın Selanik Limanı üzerinden yapmış olduğu transit ticaret Osmanlı ekonomisi için değerliydi. Özellikle 1908-1911 arasında Selanik Limanı’ndan Sırbistan’a ithal edilen eşyada hatırı sayılır bir gelir elde eden Osmanlı Devleti, bu tarihlerden sonra transit ticaretin düşüşe geçmesinin nedenlerini araştırılması için Ticaret ve Nafia Nezareti’nden rapor istemişti.⁵³

5 Ekim 1908’de Bosna-Hersek’in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi Sırbistan’ın Adriyatik üzerinde doğal genişleme planlarını yıkmıştı. Aynı zamanda bu ilhak Bosna-Hersek’i hukuken Osmanlı Devleti’nden koparmıştı.⁵⁴ İlhakın gerçekleşmesi Sırbistan’ın genişleme hayalini kaybettirirken; Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki varlığını tehlikeye düşürmekteydi. Bu du-

⁴⁷ Özkan, “a.g.m.”, s. 50.

⁴⁸ Forbes, *a.g.e.*, s. 139.

⁴⁹ Mehmet Hacısalihoglu, “Sırbistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXXVII, İstanbul 2009, s. 123.

⁵⁰ “Sırbistan”, *Tanin Gazetesi*, 14 Ekim 1908; Yetişgin - Başkan, “a.g.m.”, s. 17.

⁵¹ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Hukuki Durumu”, *OTAM*, Cilt: III, Sayı: 15, Ankara 2003, s. 22.

⁵² Selahattin Bayram, *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 175.

⁵³ Yıldız, “a.g.m.”, s. 36.

⁵⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: I, Kısım: 2, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 113.

rum ise Osmanlı ile Sırbistan'ı doğal müttefik haline getirdi. Sırbistan matbuatı bir yandan ilhakı protesto ederken diğer yandan yeni kurulan Osmanlı rejimiyle Balkanlardaki emellerini göz önüne alarak iyi ilişkiler içinde olmaya çalışıyordu.⁵⁵ İyi olmak zorundaydı; çünkü Avusturya-Macaristan gümrüklerini Sırbistan'a ithal edilen eşyaya kapatmış olup ve çeşitli tedbirler almıştı.⁵⁶ Bu sebeple dört bir tarafı kapalı olan Sırbistan'ın denize açık tek çıkış yeri Belgrat-Selanik hattıydı. Bu da doğal olarak Sırbistan'ın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin iyi kalmasını gerektirmekteydi.⁵⁷

Sırbistan'a Patlayıcı Malzeme Sevkiyatı

Sırbistan, demiryolu ve maden işletmeleri için her yıl ortalama yüz binlerce ton dinamit ile yüz binlerle ifade edilecek kapsül vb. patlayıcı kullanmaktaydı. Sırbistan bu patlayıcı ve tahrip edici mühimmatları Avusturya-Macaristan yolu ile ithal etmekteydi. Ancak iki ülke arasındaki gerginlik ve kopukluk sebebiyle Avusturya-Macaristan bu malzemelerin kendi arazisinden transit suretiyle geçişine karşı çıkmaktaydı ve Sırbistan'a karşı birtakım tedbirler almıştı.⁵⁸ Çünkü ithal edilen malzemeler harp malzemesiydi. Avusturya-Macaristan bu patlayıcı malzemeleri Sırbistan'ın kendi aleyhinde harp sırasında kullanabilirdi. Ayrıca ithal edilen malzemeler gerçekten demiryolu için kullanılacak ise Avusturya'nın yarımadaadaki iktisadi egemenliğine darbe vurabilirdi.⁵⁹

Balkanlarda demiryolu ekonomik kalkınma için önemli bir öneme sahipti. Bütün Balkan ülkeleri demiryolu yapmaya hevesli olmalarına rağmen finansman ve inşasında büyük sorunlarla karşılaşılıyordu. Yabancı yardım hem inşa noktasında hem de finans noktasında zaruruydu. Bu teşebbüse yardım yapanlar doğal olarak kendi karlarını ön plana çıkarmaktaydı.⁶⁰ Sırbistan ise demiryolu ve maden işletmesi için gerekli malzemeleri özellikle Fransa'dan ithal etmekteydi. Fransa, Sırbistan'ın dinamit vb. patlayıcı malzemeler ithalinde ilk sırada yer alırken İngiltere ve Almanya diğer ithalat yaptığı ülkelerdi. Sırbistan'a harp malzemesi ithalatında Fransa'nın ilk sırada yer alması 1903'te Kral Obrenoviç'in öldürülmesi ve yerine Karayorgiyeviç hanedanından birisinin geçmesiyle başlamıştı. Kral Karayorgiyeviç Paris ve Cenevre'de tahsil gördüğünden Fransa'ya yakınlık duyuyordu. Gelecek yıllarda Sırbistan, merkezi Avrupa ülkeleri ile değil de Fransa ile bağlarını güçlendirecekti.⁶¹

Fransa'nın ve İngiltere'nin Sırbistan'a yoğun olarak patlayıcı malzeme sevkiyatı, Fransız ve İngiliz kumpanyaları adına yapılmaktaydı. Bu devletler sevk ettiği dinamitleri Sırbistan madenlerinde ve taş ocaklarını işletmek için gönderdiklerini belirtmekteydi. Özellikle Fransa, Sırbistan'da bor madenini çıkar-

⁵⁵ Mehmet Yılmazata, *Savaşta Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İşgali*, Çalış Ofset, İstanbul 2013, s. 157.

⁵⁶ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalem Belgeleri (HR.SYS)*, Dosya no: 1504, Gömlek no: 102.

⁵⁷ Yıldız, "a.g.m.", s. 36.

⁵⁸ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalem Belgeleri (HR.SYS)*, Dosya no: 1504, Gömlek no: 102.

⁵⁹ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 102.

⁶⁰ Jelavich, *a.g.e.*, 2009b, s. 22.

⁶¹ Jelavich, *a.g.e.*, 2009b, s. 33-34.

rımı için dinamit sevkiyatında bulunmaktaydı. Sırbistan ise dinamit ve patlayıcı özellikteki mühimmatları Belgrat'ta maden işletmesiyle uğraşan *Serbişe Kohen* şirketine göre demiryolu yapımı için kullandıklarını açıklamaktaydı.⁶²

Sırbistan, Avusturya-Macaristan'la olan transit ticaret sorununu Selanik Limanı ile çözüme ulaştırmak istiyordu. Bu amaçla Babıali'den Selanik Limanı'nı kullanmak için 30 Ekim 1908'de izin istedi. Transit ticareti için izin isteyen Sırbistan, malzemelerin harp malzemelerini içermesi sebebiyle taşınan malzemelerin iktisadi ve sanayi dışında kullanılmayacağını taahhüt ederek Osmanlı hükümetinin şüphelerini gidermek istedi.⁶³ Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a izin vermesiyle 30 Ekim 1908'de Fransız Posta Vapuru'yla 2100'ü sahra bataryalarına ve 1500'ü dağ toplarına olmak üzere toplam 3600 adet harp malzemesinin Selanik Limanı'ndan geçmişti.⁶⁴ Babıali bor madeni için Fransa'dan gelen vapura ihtiyatlı bir şekilde yaklaşılmasını ve gerekli tedbirler alındıktan sonra geçmesine izin verilmesini kabul etmişti.⁶⁵ Osmanlı Devleti Sırbistan'a ithal edilecek askeri mühimmatlar için gerekli tedbirleri mutlaka almalıydı. Zira Sırbistan Osmanlı için potansiyel tehditleri barındırıyordu. Çünkü Bosna-Hersek'i Avusturya-Macaristan işgal etmeseydi büyük ihtimalle genişleme emelinde olan Sırbistan işgal etmiş olacaktı.

Sırbistan'a gitmek üzere Fransa'dan 2 posta vapuru 30 Ekim 1908'de yola çıkarak üç günlük yolculuk sonunda 1 Kasım'da Selanik Limanı'na ulaşmıştı. Bu iki Posta Vapuru'nda ise şu mühimmatlar vardı.

Tablo-1: Posta Vapuru'nda Bulunan Mühimmat Listesi⁶⁶

Adedi	Mühimmatın Cinsi
10 batarya	Sahra topu
1 batarya	Dağ topu
356	Sahra topu
50	Dağ topu
156 sandık	Mermi
2100	Sahra topu
1500	Dağ topu
1600 sandık	Şarapnel

Fransa'dan Sırbistan'a gitmek üzere yüklü miktarda ve askeriyede kullanıma özelliği olan mühimmatlar Selanik Limanı'ndan geçmeye devam ediyordu. 2 Kasım 1908'de Sırbistan'a gitmek üzere hareketlenen vapur, Selanik Limanı'ndan geçmek için Osmanlı hükümetinden izin istedi. Osmanlı hükümeti mühimmatların geçişine izin verirken Selanik, Kosova ve Üçüncü Ordu Komutanlığı'na bilgi vererek mühimmatların geçişi esnasında yardımcı olunmasını bildirdi.

⁶² BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalem Belgeleri (HR.SYS)*, Dosya no: 1504, Gömlek no: 105.

⁶³ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalem Belgeleri (HR.SYS)*, Dosya no: 1504, Gömlek no: 102.

⁶⁴ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3422, Gömlek no: 256642/2.

⁶⁵ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3437, Gömlek no: 257706.

⁶⁶ BOA, *Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN)*, Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/110.

Tablo-2: Sırbistan'a Geçişine İzin Verilen Mühimmatların Listesi⁶⁷

Adedi	Mühimmatın Cinsi	Ağırlığı
206 Sandık	Top Mühimmatı	86.035
154 Sandık	Top Mühimmatı	113.204
1109 Sandık	Barut	42.142
30 Sandık	Barut	975
537 Sandık	Obüs Gülleri	44.571
62 Sandık	Tazyik edilmiş barut	941
277 Sandık	Fişenk	25.043
2 Sandık	Fişenk	23
419 Sandık	Topçuluk mühimmatı	125.300
Toplam: 2796 Sandık		439.234

Sırbistan'a yüklü miktarlarda harp malzemeleri sevki 1909 yılı içerisinde de devam etti. 7 Ocak 1909 tarihiyle Sırbistan'a gitmek üzere yola çıkan 1758 kap top ve mühimmatın geçeceği bildirilmişti. Selanik valisi bu geçiş için askeri bir memur görevlendirildiğini, şimendifer iskelesinden 44 vagon yüklenildiğini ve sevk edilen eşyanın askeri memur tarafından imza karşılığında geçiş izni verildiğini Babıali'ye bildirdi.⁶⁸

Fransa dışında Alman şirketleriyle de çalışan Sırbistan, Almanya'dan yüklü miktarda hamız ithal ediyordu. 27 Ocak 1909 tarihiyle *Huyus* namında Alman vapuruyla Hamburg'dan gelen 85 varilde 53.163 kilo "hamız" namında asit içeren madde geldi. Bu transit geçişte Topçu Yüzbaşı Ziya Efendi görevlendirilmiş ve beş vagona yüklenen harp malzemelerinin 9 Şubat'a kadar bekletilerek gönderilmişti. Babıali bu tarz mühimmatların bundan sonra Sırbistan'a gönderilmesini yasaklarken Rüsumat Nezareti'yle Şark Demiryolları Komiserliği'ni bilgilendirmişti.⁶⁹

Osmanlı Devleti, transit geçişte kullanılan patlayıcı ve infilak etme özelliğine haiz malzemelerin geçişinden endişe duymuş olacak ki transit ticarete daha ehemmiyetli yaklaşmaya başlamıştı. Bu konuda Babıali Fransa dinamit fabrikasından Sırbistan'a gönderilen her malzemenin bildirilmesine⁷⁰ geçecek her malzemenin ruhsatının bulunmasına, gönderim işlemi yapan memurun isminin gösterilmesine⁷¹ ve mühimmat miktarının defterlere kaydedilmesine⁷² yönelik belirli kıstaslar getirdi. Osmanlı idaresi bu gibi kıstasları koymuştu; ancak Selanik Limanı'ndan geçişine izin verilen sevkiyat malzemelerinin içerikleri gümrük memurlarınca tam bir tespiti yapılamamaktaydı. Geçişine izin verilen mühimmat ve edevatın çeşidi, mahiyeti, niteliği ve

⁶⁷ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/138.

⁶⁸ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3466, Gömlek no: 259942/2.

⁶⁹ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3479, Gömlek no: 260898/2.

⁷⁰ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3485, Gömlek no: 261372/1.

⁷¹ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3485, Gömlek no: 261372/2.

⁷² BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3505, Gömlek no: 262832/1.

harp sırasında kullanılıp kullanılmayacağını bilinebilmesi, işinde uzman bir mütahassısı zorunlu kılmaktaydı. Bu nedenle Selanik valisi Osmanlı idaresinden bir uzmanın gümrüklerde bulunarak geçecek malzemelerin mahiyeti ve içeriği ile ilgili kendilerine yardımda ve bilgilendirmede bulunulmasını istedi.⁷³

Transit ticaret konusunda tedbiri elden bırakmak istemeyen Osmanlı Devleti, Selanik Limanı'ndan transit ticaret izni isteyen Sırbistan Hariciye Nezaretine derhal cevap verilmediğini ve limandan geçecek mühimmatların izin işlemlerini sürüncemede bıraktığına da şahit olmaktaydık. *Serbişe Kohen* şirketinin Babıali'ye gönderdiği 8 Aralık 1908 tarihli yazısında bu durum açıkça görülmektedir:

“Sırbistan’daki maadın ocaklarımızda istimal edilmek üzere külli miktar dinamite ihtiyacımız vardır. Maden-i mezkurenin Avusturya-Macaristan’dan ihracı men edilmiş olmuş ve halbuki bunu istimal etmeksizin maadın ihracı gayrıkabul bulunması cihetiyle Memalik-i Osmaniye’den transit suretiyle imranna bizce mecburiyet hasul olduğundan otuz bin kilogram dinamitin transit suretiyle ve her defasında beş ile on bin kilo gram Selanik’ten imranna müsaade istihsali esbabının istikmalini sefaret-i seniyyeden ricaya iki kez ictisar eyledik. Şirketimiz direktörlerinden biri bu iş için bizzat dersaadete azimet edecek ise de herhalde müsaade-i lazimenin istihsal edebileceğinden emin olmalıyız. Sefaret-i Seniyye’den müsaade talep etmekteyiz.”⁷⁴

Osmanlı Hükümeti'nin mühimmat sevkiyatı konusunda 12 Mart 1909 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi şu bilgilendirmede bulunur. Osmanlı Hükümeti'nin Selanik Limanı vasıtasıyla Sırbistan'a gönderilecek harp malzemelerinin geçişini serbest bıraktı. Ancak Osmanlı Devleti bu geçişe izin verse de ihtiyatı elden bırakmadığını, Sırbistan namına ve hesabına Selanik'e hareket edecek savaş malzemelerinin cüzi kısmının geçirilişine izin verdi. Ayrıca gazete Babıali'nin bu tavrı sebebiyle Sırbistan'ın Avrupa fabrikalarına verdiği silah ve mühimmat siparişlerinin bir kısmını feshettiğini yazmaktaydı.⁷⁵

13 Şubat 1909 tarihinde ise *Karos* vapuruyla sandıklarda yer alan 7500 kapsülün Sırbistan'a gitmek üzere Selanik Limanı'na gelmiş ve buradan hareketle Sırbistan'a doğru hareket etmişti.⁷⁶

Sırbistan'a ithal edilen patlayıcı özellikteki mühimmatlar Mart 1909 tarihinden itibaren hem mühimmat adedi bakımından hem de geçiş izni isteyen vapur bakımından artıyordu. 1909 Mart ayı içerisinde Sırbistan'a gitmek üzere Selanik Limanı'ndan geçişine izin istenen harp malzemesi listesi şu şekildedeydi.

⁷³ BOA, *Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN)*, Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/141.

⁷⁴ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3460, Gömlek no: 259448/3.

⁷⁵ “Sırbistan Teslihatına Devam Ediyor”, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 12 Mart 1909.

⁷⁶ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3490, Gömlek no: 261731/1.

Tablo-3: 1909 Mart Ayı İçerisinde Sırbistan'a Gitmek Üzere Selanik Limanı'ndan Geçişine İzin İstenen Harp Malzemesi Listesi⁷⁷

Adedi	Mühimmatın Cinsi	Ağırlığı
79 Sandık	Semer	15.534
15 Sandık	Semer	3242
64 Sandık	Semer	12.292
2 Sandık	Tüfenk modülü	110
567 Sandık	Boş kovan	59.718
157 Sandık	Obüs	11.512
23 Sandık	Ağız otu	889
Toplam: 907 Sandık		103.297

Geçişine istenen bu harp malzemelerine Babıalı izin vererek bu harp malzemeleri eksiksiz bir şekilde Sırbistan'a geçmiştir.

1909 Mart ayı içerisinde *Karime Mesajeri* kumpanyasına ait vapurunun manifestosuyla nakliyatına izin verilen diğer bir eşya listesi ise şu şekildedir.

Tablo-4: 1909 Mart Ayı İçerisinde *Karime Mesajeri* Kumpanyasına Ait Vapurun Manifestosuyla Nakliyatına İzin Verilen Eşya Listesi⁷⁸

Adedi	Mühimmatın Cinsi	Ağırlığı
20 Sandık	Askeriyeye ait techizat	3.830
20 Sandık	Askeriyeye ait techizat	3.662
24 Sandık	Askeriyeye ait techizat	4.392
18 Sandık	Askeriyeye ait techizat	3.396
15 Balya	Semer	3.396
2 Sandık	Tüfenk modülü	3.396
300 Sandık	Boş mermi	3.120
530 Sandık	Boş mermi	52.889
157 Sandık	Mahlu obüs	11.512
23 Sandık	Topçu mühimmatı	4.897
19 Sandık kovan	1.283
23 Sandık	Amors	889
3 Sandık	Kitap	477
1 Sandık	172
Toplam: 1155 Sandık		118.599

Bu ağırlığa 15 balya semer ile iki sandık tüfenk modülü dahil edilmemiştir.

⁷⁷ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/73.

⁷⁸ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/73.

Tablo-5: 16 Mart'ta Yola Çıkıp 29 Mart 1909'da Selanik Limanı'na Ulaşması Düşünülen Mesajeri Maritime Kumpanyasına Ait Bağdat Adlı Vapurda Taşınan Mühimmat Listesi⁷⁹

Adedi	Mühimmatın Cinsi	Ağırlığı
1167 sandık	Boş şarapnel	122.535
292 sandık	Kovan	30.660
515 sandık	Dinamit barutu	19.570
44 sandık	Siyah barut	2.200
6 sandık	Tazyik edilmiş barut	288
35 sandık	Barut Fiteli	1.540
175 sandık	Fitil	
Toplam: 2234 sandık		176.793

Osmanlı Devleti transit ticareti yapılacak harp malzemelerinin bazen mukavemet göstermeden limandan geçirilmesine izin verirken bazen de geçirilişinde zorluklar çıkarmaktaydı. Bu durumun sebeplerinden biri olarak 1909'da Avusturyalı diplomat Aeranthal ile Osmanlı yöneticileri arasında gerçekleşen protokoldü. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a Osmanlı üzerinden transit ticaretine tavrı doğal olarak olumsuzdu. Bu nedenle Avusturya, Sırbistan'a Osmanlı üzerinden silah ithali yapmasına müsaade edilmemesini istemekteydi.⁸⁰ Ayrıca Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ile yeni yeni düzenlenen dostluğun yeniden yara almasını istememesi ise başka bir nedendi.⁸¹ Öte yandan ise; Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Sırbistan'a gönderilecek eşyanın geçişinde Osmanlı Devleti'ne baskısı söz konusuydu. Çünkü Osmanlı Devleti Avrupa'nın bu büyük devletlerinin fabrikalarına vermiş olduğu siparişleri vardı. Aksi bir durumda bu devletler tarafından siparişleri durdurulabilirdi.⁸²

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a transit ticaretlerde geçiş izni verip vermemeye tereddüdünün diğer bir nedenini ekonomik kazanç elde etmesiydi.

Tablo-6: 1908-1909 Yıllarına Ait İthalat, İhracat ve Transit Gümrük Vergisi Gelirleri⁸³

	1908	1909
İthalat Vergisi	357.792.933	400.019.798
İhracat Vergisi	16.345.055	18.366.902
Transit Gümrük Vergisi	5.224.325	8.723.150

Görüldüğü üzere transit geçişten aldığımız vergi 1908 yılında ihracattan aldığımız verginin takriben üçte birine denk geliyor. 1909 yılında ise ihracattan aldığımız verginin hemen hemen yarısına denk gelmektedir.⁸⁴ Devletlerin

⁷⁹ BOA, *Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN)*, Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/117.

⁸⁰ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 283.

⁸¹ BOA, *Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN)*, Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/113.

⁸² Yılmazata, *a.g.e.*, s. 283.

⁸³ Muharrem Öztel, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 132.

⁸⁴ Öztel, *a.g.e.*, s. 132.

dış ticaret sahasında önemli dayanaklarından olan gümrükler Osmanlı için de aynı öneme sahipti. Dolayısıyla uygulanacak gümrük politikası bozulmuş Osmanlı ekonomisini canlandırabilirdi. Bu itibarla stratejik konumunun farkında olan Osmanlı Devleti, gümrük gelirlerinin avantajından mümkün olduğu kadar faydalanmak istemiştir. Gümrük vergilerinin yanı sıra limanlara giriş yapan yabancı gemilerden “demirleme harcı” adı altında ayrı bir vergi alınmaktaydı. Limanda yetmiş beş tonaja kadar 3 kuruş alınırken yetmiş beş üstü tonajlardan altı kuruş alınmaktaydı.⁸⁵ Bu ekonomik kazanımlar Sırbistan'a ve diğer ülkelere niçin Osmanlı hükümetinin transit geçişe izin verip vermeme tereddüdünü açıklayıcı niteliktedir. Bir yandan ekonomiyi canlandırma çabaları; diğer yandan yayılcı politikalarda bulunan Sırbistan'a karşı güvenlik endişesi, Osmanlı Devleti'nin aldığı kararlarda tereddütte bırakmıştır.

Yukarıda da değinildiği üzere Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan arasında protokol gerçekleşmişti. Bu protokol Sırbistan'ı telaşlandırmış ve Sırbistan'ın derhal diplomatik faaliyetlere girişmesine neden olmuştu. Gerçekleşen protokolden haberdar olan Belgrat, protokolden hoşnut olmamış ve derhal İstanbul'daki Sırbistan sefiri mösyö Nenadoviç'i Sadrazam ile görüşerek transit ticaretteki iltimaslarını korumak istemişlerdi. Ancak sefirin isteği Sadrazam tarafından olumlu karşılanmamıştı.⁸⁶ Diplomatik ilişkilerini sıkı tutarak transit ticaret iltimasını devam ettirmek isteyen Sırbistan sefiri mösyö Nenadoviç, ikinci kez Sadrazam Paşa ile görüşme talebinde bulunarak Sırbistan'a silah ve mühimmat geçişi talebini yineledi. Ancak Sadrazam sefire, Devlet-i Aliye'nin Sırbistan'a yeteri kadar silah ve mühimmat geçişinde müsamaha gösterdiğini bildirerek sefirin talebini reddetti. Ancak Sırbistan sefiri transit ticaretin gerekliliğinin bilinciyle Sadrazam paşaya bir teklifte bulunur. Teklif haberini, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*: “Sırbistan Sefirinin Teşebbüsü ve Garip Talebi” başlığıyla verir. Sırbistan sefiri: Eğer Osmanlı Devleti Sırbistan'a sevk olunacak silahlara ve harp malzemelerinin geçişine izin verirse Belgrat kabinesi Babıalî'nin Avrupa fabrikalarına vermiş olduğu 20 milyonluk siparişlerinin tamamlanmasını sağlayacağını ifade etmiştir.⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a mühimmat nakliyesinde çıkardığı müşkülâtlar nedeniyle Sırbistan fazla dikkat çekmemek için olsa gerek ki Selanik Limanı üzerinden geçen harp mühimmatlarını zaman zaman az gösterme gibi bir oyun içine girdiğini de görmekteyiz. 23 Şubat 1909'da Sırbistan'a ithal edilmek üzere Selanik Limanı'na gelen 15 tonluk dinamit sevkiyatına Osmanlı hükümeti geçiş izni vermemişti. Çünkü Sırbistan'a geçirilmesinde vaat edilen miktar 60 sahra bataryası ile 5 cebel bataryasına lazım gelen miktardaki mühimmattı. Bu sebeple Osmanlı devleti bu dinamitlerin ve bundan sonra geçişine izin istenen silah ve araç gereçlere dikkat edilmesini istemişti.⁸⁸ Aynı şekilde 14 Mart 1909'da Selanik Limanı'na gelen harp mühimmatları izin verilen

⁸⁵ Bayram, *a.g.t.*, s. 177.

⁸⁶ “Devlet-i Aliye Avusturya ve Sırbistan”, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 5 Mart 1909.

⁸⁷ “Sırbistan Sefirinin Teşebbüsü ve Garip Talebi”, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 7 Mart 1909.

⁸⁸ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3497, Gömlek no: 262271/1.

kıstaslara göre 103 bin küsur kilo olması gerekirken yapılan tetkik sonucunda mühimmat miktarının 118 bin küsur kilo çıkması nedeniyle limandan geçişi durdurulmuştu. Vapur kapudanı fazla olan mühimmatın 263 sandık boş mermi, 23 sandık topçu mühimmatı ve bunlara mahsus 19 sandık boş kovan olduğunu bildirerek ne yapılması gerektiğini Babıali'ye sordu. Babıali ise vakıtle haber verilmeyen fazla mühimmatların Sırbistan'a geçirilmesinin zaruri olduğundan şimdilik kovan ve mermilerin geçirilmesine engel olunmamasını; fakat bu durum tekrar zuhur ederse katıyen müsaade edilmemesini istedi.⁸⁹

4 Mart 1909 tarihinde Fransa'dan Sırbistan'a gönderilen ve Selanik Limanı'nı kullanmak üzere on ton dinamitin bomba imalinde de kullanılabileceği göz önünde bulundurularak geçişine izin verilmemişti. Ayrıca Osmanlı Hükümeti dinamitlerin madenlerde kullanılmak üzere mi yoksa harp malzemesi imalinde mi kullanılacağı tespit edilmesi için el konulmasını bildirmişti. Babıali patlayıcı özellikteki malzemelerin tetkiki için Rumeli Müfettişliği'nden bilgi isteyerek müfettişlikten verilecek karara kadar dinamitlerin geçirilmemesine veyahut da muhafaza edilerek bir yerde bekletilmesini uygun görmüştü.⁹⁰ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin haberine göre; Sırbistan'ın bu on tonluk dinamitin sanayide kullanılacağına dair bilgi verdiğini ve Selanik'ten geçirilmesini talep etmesine rağmen Sadrazam Paşa tarafından ret edildiğini aktarır.⁹¹

Osmanlı Devleti Selanik Limanı üzerinden Sırbistan'a harp mühimmatı sevkiyatına zaman zaman müşkülâtlar çıkarsa da harp mühimmatlarının geçişi devam etti. Harp Nezareti dairesinden 3. Ordu Kumandanı ve Rumeli müfettiş vekili Mahmut Şevket Paşa Londra ve Marsilya'dan farklı tarihlerde gelen mühimmatlar hakkında bilgi veriyordu. 6 Mayıs 1909'da Londra'dan gelen 1069 sandıktan 168'inde dinamit vardı ve dinamitlerin ağırlığı 980 kilo kadardı. 24 Mart'ta 1909'da ise Marsilya'dan yola çıkıp 19 Nisan'da Selanik Limanı'na gelen 228 sandık mühimmatın 72 sandığını dinamit ve diğer sandıklarda fitil ve kapsül vardı.⁹² Yine Marsilya'dan yola çıkan mühimmat 11 Nisan tarihinde *Mesajeri Maritime* kumpanyasıyla Sırbistan'a sevk olunmak üzere Selanik Limanı'na gelmişti. Vapurda 263 sandık boş mermi, 23 sandık topçu mühimmatı ve 19 sandık mermi kovanı bulunmaktaydı. Mühimmatın geçişinde topçu Yüzbaşı Ziya Efendi refakat etmiş ve mühimmatlar 3 vagona yükletilerek trenle Sırbistan'a geçişine izin verilmiştir.⁹³

Belgelerin dışında gazeteler de transit ticaret konusunda kayıtsız kalmamış, yayınlarında; Fransa'nın Sırbistan'a gönderdiği harp malzemelerine yer vermiştir. *Tanin* Gazetesi 4 Mart 1909 haberinde Fransa'dan Sırbistan'a gönderilen beş bin kilo kadar yanıcı ve ateşli madde özelliği taşıyan "şedit" namındaki maddenin Selanik Limanı'nı kullanılarak geçişine izin istendiğini bildirmekteydi.⁹⁴ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi ise 7 Mart 1909 tarihli maka-

⁸⁹ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/55.

⁹⁰ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3506, Gömlek no: 262922/1.

⁹¹ "Sırbistan Sefareti", *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 4 Mart 1909.

⁹² BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/21.

⁹³ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 29, Gömlek no: 2832/31.

⁹⁴ "Kamil Paşa", *Tanin Gazetesi*, 4 Mart 1909.

lesinde, Sırbistan'ın İstanbul'daki sefiri vasıtasıyla Fransa'dan gelen on yedi tonluk harp malzemelerinin geçişi için müsaade gösterilmesini Babıali'den talep ettiğini yazıyordu. Ayrıca sefir, Osmanlı Hükümeti'nce dikkat çekilmemesi için olacak ki Liverpool'dan gelecek malzemelerin geçici olarak durdurulduğunu bildirmişti.⁹⁵

9 Mart 1909 tarihli *Tanin* Gazetesi'nin diğer bir haberinde ise Sırbistan'ın "Mühimmat-ı Harbiyesi" başlıklı yazısında, *Mesajeri Maritime* kumpanyasının *Ovrenevik* vapuru ile Sırbistan'a gitmek üzere 170 tane harp malzemesinin geçiş izni için Babıali'den izin istediğini; ancak Babıali'nin bu geçişe izin vermediğini bildirir. Bu yüzden harp malzemesi taşıyan vapurun harp malzemelerini Pire Limanı'na ihraç etmesine neden olduğunu bildirir. Ayrıca gazete malzemelerin transit surette geçişine Babıali tarafından izin verilmemeye devam edilirse mühimmatların Fransa'ya tekrar iade edileceğini aktarır.⁹⁶ Aynı haber *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer almış ve bu haberi "Sırbistan Mühimmatı Selanik'ten Geçemiyor" başlığıyla vermiştir.⁹⁷

11 Mart 1909 tarihinde ise Fransa ve İngiltere'den gelen 45 ton dinamitin geçişi söz konusudur. Babıali İngiltere'den gelen vapurun geçişine izin vermesini; ancak dinamitlerin tedricen geçirilmesini ve bu dinamitlerden şimdilik beş tonunun geçişine izin verilerek geriye kalan kısmının uygun bir yerde muhafazasının sağlanmasını istemiştir.⁹⁸ Rumeli Müfettiş vekili Mahmut Şevket bu konu için: Orduy-ı Humayun'a dinamitlerin muhafazasının uygun olup olmadığını sordum. Orduy-ı Humayun'un verdiği cevapta dinamitlerin şehir içindeki bir kalede muhafazasının mümkün olmayacağını, şehir dışında bulunan cephaneliklerde de dinamitin muhafazasının sağlanamayacağını ve bu malzemelerin küçük bir kale inşa edilerek buraya konulacağını bildirir. Ayrıca Mahmut Şevket dinamit yüklü vapurun bugün harekete geçtiği ve İngiliz General Konsolosu tarafından beyan edildiği için vapurun tevkif edilemeyeceğinden de bahseder.⁹⁹

Devam eden mühimmat nakliyesinde Sırbistan'a Selanik üzerinden demiryolu yapımı iddiasıyla nakledilecek 5 tonluk "şedit" isminde yanıcı ve patlayıcı özelliğe sahip harp malzemesinin sevki için Fransa sefaretî Babıali'den müsaade istedi. Ancak Babıali Harbiye nezaretinden aldığı malumatta; nakli istenen harp malzemelerinin madencilikte kullanılabileceği gibi aynı zamanda husumet peyda olduğunda aleyhimize karşı kullanılabileceğinin bilgisini aldı. Babıali harp nezaretinden aldığı bu bilgiyle Fransa Sefareti'ne iki kere ret vererek geçiş iznini ağırlaştırmaya çalıştı. Ayrıca Babıali nakledilecek malzemenin Tophane-i Amire ve Muayene Dairesi'nden de askeri alanda kullanılıp kullanılmayacağını bilgisini istedi. Baruthane memurluğundan alınan raporda

⁹⁵ "Sırbistan Sefirinin Teşebbüsâtı", *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 7 Mart 1909.

⁹⁶ "Sırbistan'ın Mühimmat-ı Harbiyesi", *Tanin Gazetesi*, 11 Mart 1909.

⁹⁷ "Sırbistan'ın Mühimmatı Selanik'ten Geçemiyor", *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 10 Mart 1909.

⁹⁸ *BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3508, Gömlek no: 263084/1 ve *BOA, Rumeli Müfettişliği Manastr Evrakı (TFR.I.MN)*, Dosya no: 28, Gömlek no: 2832/59.

⁹⁹ *BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya no: 3508, Gömlek no: 263084/2.

ise; “şedit” namındaki maddenin nakil esnasında tehlikesi olmayan; ancak muharebe esnasında önemli derecede ağır harp malzemesini ihtiva ettiği bildirilmekteydi. Ayrıca raporda şedit namındaki maddenin Avrupa devletlerinin topçulukta ve ateşli silahlarda kullanmadıklarını; ama yine de harp malzemesi özelliği taşıdığı bildirilmekteydi. Ancak Fransa Sefareti taşınan malzemenin Fransa kumpanyasına ait olduğunu maden yapımı dışında kullanılmayacağını bildirirse de Babiali temkinli davranarak malzemelerin tedricen gönderilmesini ve transit ticarete kullanılan hayvan semeri ve boş kovan gibi eşyaların geçişinde ise engel olunmamasını bildirmişti.¹⁰⁰

17 Nisan 1909 tarihiyle Selanik müfettiş vekaleti Osmanlı Devleti’nin Sırbistan’a ithal edilen dinamitlerden bir kısmının geçmesine izin verirken bir kısım dinamitin geçişine engel olarak bir kalede veyahut korunaklı bir yerde muhafaza etmekteydi. Bu itibarla alıkonulan yüz elli sandık toplamda ise iki buçuk tona isabet eden saf dinamitin muhafazasından çıkartılarak transit nakline izin verdi.¹⁰¹

Tablo-7: Mayıs 1909 Tarihinde Sırbistan Tarafından Sipariş Edilen Mühimmat Listesi¹⁰²

Adedi	Mühimmatın Cinsi	Ağırlığı
100.000	Tüfenk	
50.000.000	Tüfenk fişeği	
170	Mitralyöz	
120.000	Şarapnel	
25.000	Tüfenk namlusu	
10.000	Tıpa	
	Fişenkçiliğe mahsus edavat	10.000
50	Fitul imaline mahsus makina	
60	Şarapnel makinası	
16	Edavat imaline mahsus makina	
	Muhtelif cinsten çelik	70.000
	Teneke	200.000
	Madeni karavana	600.000
	Muhtelif cinsten hamızat	600.000
	Muhtelif cinsten zeytin yağı	150.000
20	Mesafe tayinine mahsus alet	
6	Köprücü alet ve edavat için semer	
50	Top için karavan	
26	Cebel topu için fener	

¹⁰⁰ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3520, Gömlek no: 263962/1.

¹⁰¹ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dosya no: 3550, Gömlek no: 266214/1.

¹⁰² BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 28, Gömlek no: 2832/119.

21	----- top	
7	Top arabası	
66	-----	
66	Güneş katranı	
66	Menşur	
4000	Çelik zırh obüs mermisi	
8	Balonlara karşı top	
980	Cebel toplarına mahsus 98 sandık mühimmat	
590	Sahra toplarına mahsus 59 sandık mühimmat	
10.000	2 sandık tüfenk modülü	
10.000	16 sandık tıpa	
158	7 sandık tıpa	
	40 sandık cebel topu için semer	
	1 sandık sahra bataryası için kamacı aleti	
	1 sandık cebel bataryası için kamacı aleti	
2	2 sandık kamacı aleti	
	1 sandık teferruat-ı saire	
	8 sandık teferruat-ı alet ve edevat-ı saire	
769	19 sandık bilezik	
100	10 sandık cebel bataryası mühimmatına havi torbalara mahsus	
425	2 sandık şarapnel	

Selanik Harp konsolosluğu Sırbistan hükümetinin Avrupa'dan sipariş ettiği ve Haziran 1909 tarihinde Selanik Limanı'ndan geçeceği düşünülen 50 tonluk fişenk ve 9500 kilo barut olduğunu bildiriyordu. Fişenklerin Belçika ve Fransa'dan; barutun İsveç'ten geldiği bildirilmiş ve konsolosluk memurları tarafından fişenk ve barutun bir zararı görülmeyle Selanik Limanı'ndan Sırbistan'a geçişine izin verilmişti.¹⁰³

Sırbistan'ın bu denli dinamit ve benzeri mühimmat nakli sadece maden çıkarmak ve demiryolu yapımı için kullanması düşündürücüdür. Balkan Savaşı öncesi bu kadar mühimmat nakli Sırbistan'ın genişleme arzusuyla düşünüldüğünde Balkan Savaşlarına hazırlık olarak düşünebiliriz. Osmanlı Devleti, Sırbistan'a sevki yapılan harp malzemelerinin kısmen de olsa geçiş yaptırmaması Balkan savaşlarından önce aleyhine dönecekti. Balkan harbinden kısa bir müddet öncesine kadar Osmanlı aleyhinde kullanılacak mühimmatlar Selanik hattından intikal edilerek Osmanlı'yı tehdit eder duruma gelecektir. Osmanlı bu durumu geç anlamış 1909 yılı sonlarında olaylar aleyhine dönmesiyle Sırbistan'a mühimmat naklini yasaklamıştı. Ancak Osmanlı Devleti, harp mal-

¹⁰³ BOA, Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), Dosya no: 28, Gömlek no: 2832/3.

zemesi geçişini zamanında müdahale edemediği için Bosna-Hersek'ten payını alamadığını düşünen Sırbistan'a Rumeli'yi açık hale getirmiş oldu.¹⁰⁴

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda çöküş süreci 19. asır boyunca sürmüş, son çeyreğinde hızlanmışır. Osmanlı'nın Balkanlardaki çöküşü burada yaşayan unsurların bağımsızlıklarıyla sonuçlanmışır. Bu unsurlardan biri olan Sırp lar, 1878 Berlin Anlaşması ile bağımsızlığını kazandı ancak bu, büyük Sırbistan'ın oluşumu için yeterli görülmedi ve Sırbistan'ı genişleme eğilimli harekete geçirdi. Sırbistan, genişleme alanı olarak Bosna-Hersek'i ve Osmanlı elinde kalan Rumeli'yi gördü. Ancak Berlin kararları Avusturya-Macaristan'a Bosna-Hersek'in geçici işgal hakkını vermişti. İki taraf arasında çatışan hedefler ilk zamanlarda ekonomik nedenlerden dolayı Sırbistan tarafınca sessizce karşılandı. Ancak 20. yüzyılın başlangıcında Sırbistan'ın Fransızlara yaklaşması ve buradan patlayıcı malzeme ithali Avusturya-Macaristan'ı temkinli olmaya itti. Bu itibarla gümrüklerini kapatan Avusturya-Macaristan birçok noktada Sırbistan'a ambargo uyguladı. 5 Ekim 1908'de Avusturya Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi ise Avusturya-Macaristan ile Sırbistan ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Ancak Sırbistan büyüme hedefleri için dışarıdan ithal edilecek eşyalara muhtaçtı. Bu nedenle gümrük sorununu Selanik Limanı ile çözüme ulaştırmak istedi. Bu ise Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurma zorunluluğunu ortaya çıkardı. 1908-1909 yılları arasında başta Fransa, İngiltere ve Almanya'dan gelen patlayıcı malzemeler Selanik Limanı üzerinden Sırbistan'a gitmekteydi. Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmek istemeyen Sırbistan patlayıcı özellikteki malzemelerin maden işlemesi ve demiryolu yapımı için kullandığını iddia ederek ithalatın devamını sağlamak istedi.

Sırbistan'ın patlayıcı özellikteki ithal malzemelerin yoğunluğu Osmanlı Devleti'ni tedirgin etmekteydi. Yıllık olarak ortalama yüz binlerce kg'lık patlayıcı vb. maddeler ithal edilmekteydi. İthal edilen patlayıcı malzemeler demir yolu yapımı ve madencilikte kullanılmak üzere Sırbistan ölçeğinde bir devlet için fazlaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti tedbirli davrandı; çünkü Sırbistan genişleme politikasında olup Osmanlı aleyhinde hareket edebilirdi. Nitekim Balkan Savaşları'nda Sırbistan baş aktörlerden biri olarak görülecekti. Diğer yandan ise transit ticaret, Osmanlı Devleti'nin gümrükler vasıtasıyla önemli gelir kaynağı idi. Bu sebeple Osmanlı Devleti Sırbistan'ın patlayıcı malzeme ithalatına ekonomik kaygılarla izin verirken; güvenlik endişesiyle bu malzemelerin geçişinde temkinli davrandı.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BEO., nr. 3422/256642/2; nr. 3437/257706/1; nr. 3460/259748/3; nr. 3466/259942/2; nr. 3479/260898/1; nr. 3485/261372/1; nr. 3490/261731/1; nr. 3497/

¹⁰⁴ Yılmazata, a.g.e., s. 284.

262271/1; nr. 3505/262382/1; nr. 3506/262922/1; nr. 3508/263084/1-2; nr. 3511/263317/1; nr. 3520/263962/2; nr.3550/ 266214/1.

HR.SYS., nr. 1504/102/1.

TFR.I.MN., 29/2832/1-157.

Dönem Gazeteleri

Tanin, 14 Ekim 1908 - 11 Mart 1909.

Tercüman-ı Hakikat, 5 Mart 1909 - 23 Mart 1909.

Tetkik Eserler

AKŞİN, Sina vd.: *Türkiye Tarihi 1600-1908*, Cilt: 3, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.

AMOUR, Ian D.: "Killing Nationalism With Liberalism? Austria-Hungary and the Serbian Constitution of 1869", *Diplomacy & Statecraft*, Cilt: 21, Sayı: 3, 2010.

ASLANTAŞ, Selim: "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı: 21, İstanbul 2009.

AYDIN, Mithat: "Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşlarında İngiltere'nin Balkan Politikası", *OTAM*, Sayı: 15, Ankara 2004.

BAYRAM, Selahattin: *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2009.

BAYUR, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

CASTELLAN, Georges: *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğ, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

DEMİRAG, Yelda: "Osmanlı İmparatorluğunda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Hukuki Durumu", *OTAM*, Cilt: 3, Sayı: 15, Ankara 2003.

FORBES, Nevill - TOYNBEE, Arnold J. - MİTRANY, D. - HOGARTH, D.G.: *The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford: The Clarendon Press, 1915.

Genel Kurmay Başkanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanlığı, *Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekatı*, Cilt: II, Genel Kurmay Basımevi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 1985.

HACISALİHOĞLU, Mehmet: "Sırbistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, İstanbul 2009.

HAYTA, Nejdet - ÖZKAN, Ayşe: "Berlin Antlaşması Sonrasında Sırbistan'da Türk Emlakı Meselesi", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt: 2, Sakarya 2013.

JELAVİCH, Barbara: *Balkan Tarihi*, Cilt: 1, Çev. Zehra Savan - Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul 2009a.

_____ : *Balkan Tarihi*, Cilt: 2, Çev. İhsan Durdu - Haşim Koç - Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009b.

KARPAT, H. Kemal: *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

M. Nuri Paşa: *Netayicül-Vukuat*, Der. Neşet Çağatay, Cilt: III-IV, TTK Yayınları, Ankara 1987.

Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek, Haz. H. Yıldırım Ağanoğlu - Sebahattin Bayram - Mümin Yıldıztaş, Seçil Ofset, İstanbul 2009.

ÖZKAN, Ayşe: "Balkan Savaşlarında Sırpların Müslümanlara Gayri İnsani Uygulamaları", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 15, Konya 2016.

ÖZTEL, Muharrem: *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

SAATÇI, Meltem Begüm: "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *TÜRKLER*, Cilt: 13, Ed. Hasan Celal Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca, Ankara 2002.

ŞİMŞİR, Bilal N.: *Rumeli'den Türk Göçleri, Belgeler II*, TTK Basımevi, Ankara 1989.

TOPRAK, Serap: "Osmanlı-Avrupa İlişkilerinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı", *Ululararası Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 24, İstanbul 2013.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat: *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Cilt: 2, TTK Basımevi, Ankara 1987.

UÇAROL, Rifat: *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul 2013.

UYGUN, Süleyman: "Sırp İsyanının Sosyal Boyutuna Dair Bir Yaklaşım", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt: 1, Sakarya 2013.

YETİŞGİN, Memet: "On Dokuzuncu Asrın Son Çeyreğinde Rusların Balkan Politikası", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt: 2, Sakarya 2013a.

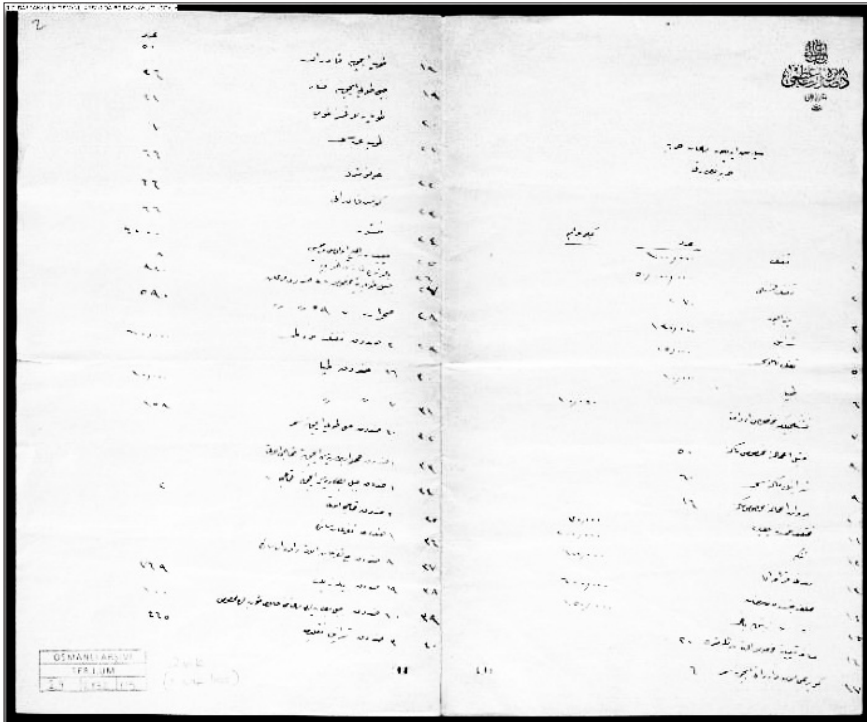
_____ : "Osmanlı Son Döneminde Balkanlardaki Olayların Bölgedeki Türk ve Müslüman Halk Üzerindeki Etkileri", *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt: 2, Sakarya 2013b.

YETİŞGİN, Memet - BAŞKAN, Ömer Fatih: "Yeni Pazar Sancağı Üzerinde Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın Hakimiyet Mücadeleleri 1878-1909", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 232, Ocak-Şubat 2018.

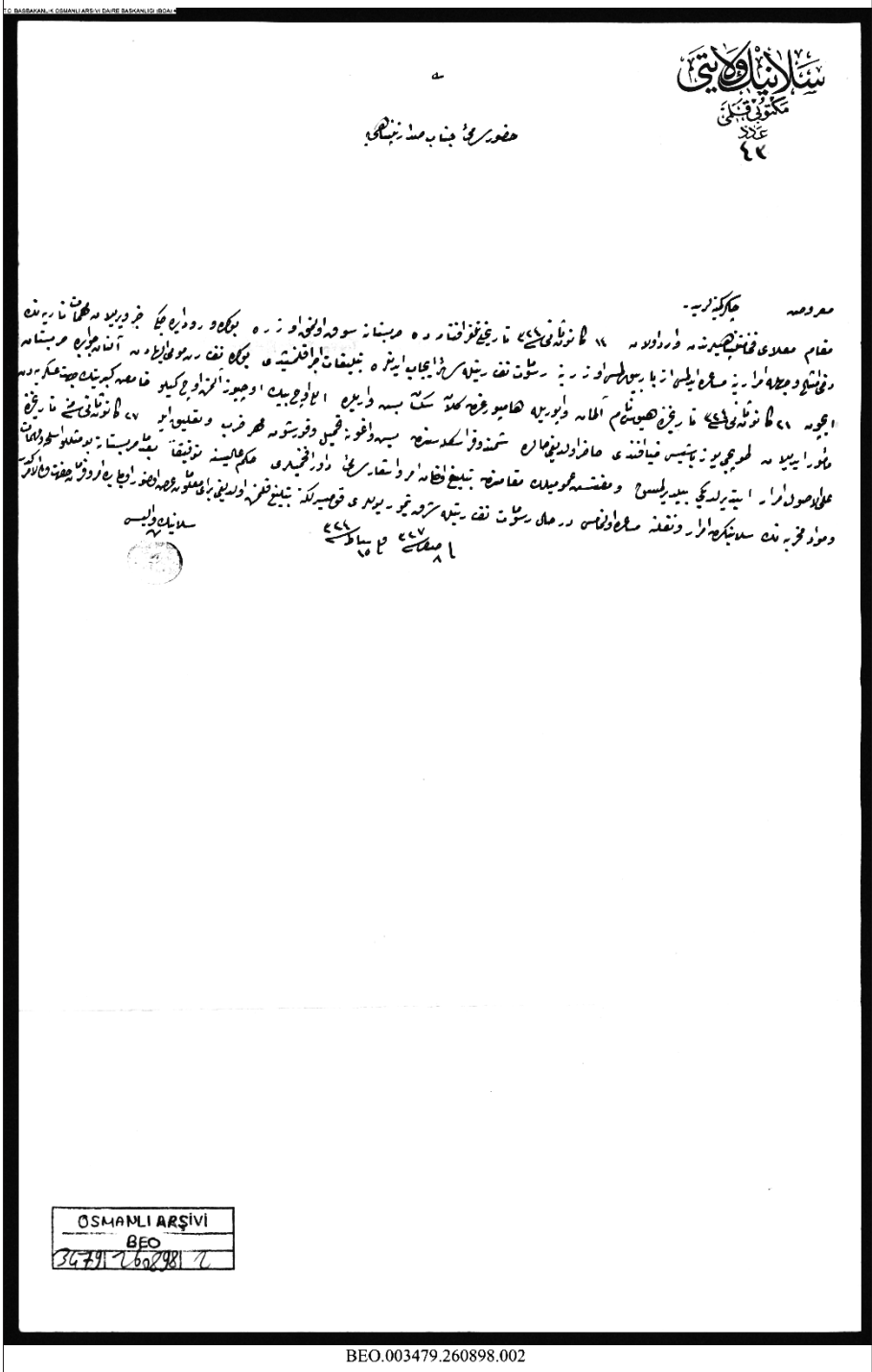
YILDIZ, Özlem: "20. Yüzyıl Başlarında Selanik Limanı'nda Deniz Ticareti", *ÇTTAD*, Cilt: 12, Sayı: 24, İzmir 2012.

YILMAZATA, Mehmet: *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İşgali*, Çalıış Ofset, İstanbul 2013.

Ekler

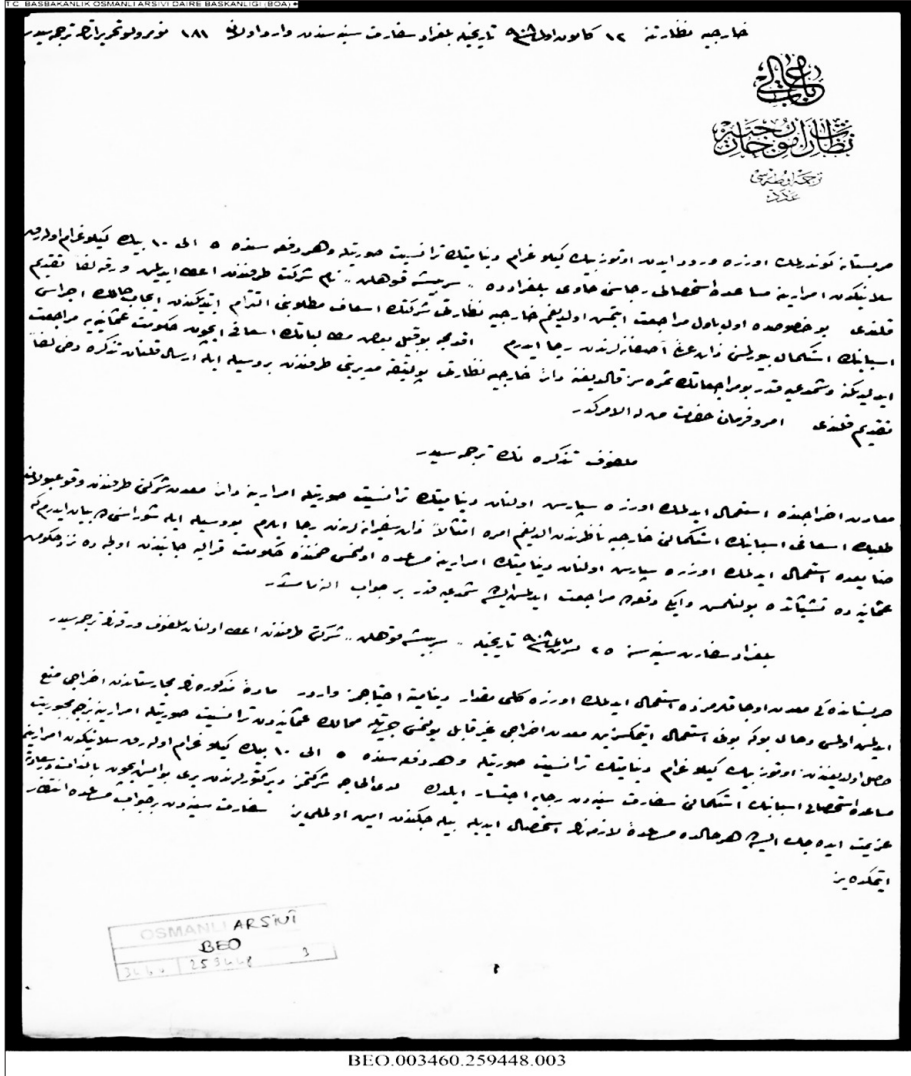

Ek-1: Sırbistan hükümetine ait olup Selanik'ten geçeceği Sırbistan sefaretinden bildirilen çok miktardaki harp mühimmatının geçişine izin verilmesi ve kolaylık gösterilmesi ile ilgili yazışma evrakı.

BEO.003479.260898.002

Ek-2: Sırbistan'a sevk edilen mühimmat-ı nariyenin imrarı.

Ek-3: Sırbistan'a gönderilmek üzere Selanik Limanı'ndan geçirilen dinamitlere dair belge.